

УДК 339.5.012:338.41.01

Галунець Н.І.
аспірант,

Миколаївський національний аграрний університет

Поліщук В.Р.
магістр,

Миколаївський національний аграрний університет

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**STRUCTURING OF THE ECONOMIC POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE SPHERE OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано існуючі теоретичні підходи щодо економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності та визначення його структури. Доведено необхідність дослідження питань структуризації економічного потенціалу підприємства у сфері ЗЕД та його вагомих складових.

Ключові слова: економічний потенціал, структуризація, зовнішньоекономічна діяльність, аграрне підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы существующие теоретические подходы относительно экономического потенциала аграрных предприятий в сфере внешнеэкономической деятельности и определение его структуры. Доказана необходимость исследования вопросов структуризации экономического потенциала предприятия в сфере ВЭД и его весомых составляющих.

Ключевые слова: экономический потенциал, структуризация, внешнеэкономическая деятельность, аграрное предприятие.

ANNOTATION

The article analyzes existing theoretical approaches regarding the economic potential of agricultural enterprises in the sphere of foreign economic activity and the determination of its structure. The necessity of the study of the structuring of the economic potential of the enterprise in the field of foreign trade and its most significant components.

Keywords: economic potential, structuring, foreign trade, agricultural enterprise.

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення умов для розвитку аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності висуває вимоги цілеспрямованого формування їхнього економічного потенціалу, величина якого не є детермінованою ні в часі, ні в просторі. Зі зміною стану підприємства відбувається трансформація його потенціалу, ускладнюється його структура, відбувається переорієнтація векторів його формування та реалізації. На сьогодні не сформовано чіткого та однозначного уявлення про структуру економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тому нині стає актуальним питання дослідженню аспектів структуризації наявного економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності економічного потенціалу підприємств та його структури присвячені праці вчених-економістів Н.С. Красно-

кутської [4], Є.В. Лашіна [6], В.В. Россохи [7], О.С. Федоніна [8] та ін. Питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та дослідження її ролі на загальнонаціональному рівні простежується у працях таких економістів, як О.В. Білик, І.Д. Бурковський, А.І. Зацепило, Г.В. Климик, А.В. Ключник, Н.М. Курида, О.В. Пирог, С.В. Шерстюк та ін. Однак проблема структуризації економічного потенціалу з урахуванням особливостей сільського господарства у сфері зовнішньоекономічної діяльності є недостатньо вивченою.

Метою роботи є визначення підходів щодо структури економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. При формуванні та використанні економічного потенціалу аграрного підприємства проводиться його декомпозиція на компоненти, встановлюються їхні функції і зв'язки, тобто здійснюється структуризація. Чіткого та однозначного уявлення про структуру економічного потенціалу аграрного підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності поки не сформовано. Це обумовлено тим, що дослідження з даної проблеми здійснюються в рамках окремих проявів потенціалу.

Варто зазначити, що сільське господарство як галузь матеріального виробництва має низку особливостей, що позначаються на його функціонуванні в умовах зовнішньоекономічної діяльності. Однією з причин цього є те, що в сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами.

Сільськогосподарська продукція виробляється за допомогою живих організмів (рослин, тварин, мікроорганізмів), які часто функціонують як засоби виробництва. Оскільки ці живі організми розвиваються за біологічними законами, то цим і зумовлюється відома залежність процесу відтворення в сільському господарстві від природних факторів, що у свою чергу вимагає їх всебічного врахування і глибоких знань агробіологічної науки.

Сільськогосподарське виробництво здійснюється в різних ґрунтово-кліматичних умовах – добрих, середніх і поганих, що безпосередньо позначається на результатах господарської діяльності підприємств і має наслідком (за інших однакових умов) істотну диференціацію рівня їхнього економічного розвитку. Поряд з цим у сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва. У результаті такого незбігу виникає сезонність виробництва, яка виявляється у нерівномірному, переривчастому використанні робочої сили і засобів виробництва, в нерівномірному надходженні продукції і доходів протягом року. В результаті необхідним є врахування цих особливостей при визначенні структури економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У результаті накопичено багатий інструментарій оцінки ринкових, виробничих, фінансових можливостей аграрних підприємств, але разом з тим відчувається недолік повноти охоплення та систематизованого підходу в представленні структури економічного потенціалу [5].

Загалом, необхідність визначення економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності виникає у таких розповсюджених виробничих ситуаціях:

- інвестиційно-фінансовий напрям: оцінка вартості підприємства, злиття підприємства, поглинання тощо;
- виробничо-господарський напрям: визначення напрямів розвитку підприємства відповідно до стратегії та цілей, до ринкових умов, до специфічних особливостей підприємства, прийняття рішень щодо інвестиційних проєктів, визначення слабких складових виробничої діяльності тощо.

Перша виробнича ситуація, що вимагає оцінки вартості аграрного підприємства та його активів при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, отримала широке розповсюдження у наукових роботах. Беручи за основу саме таку виробничу ситуацію, низка дослідників звертають свою увагу на розрізнені складові потенціалу з функціональної точки зору (наприклад, виробничий, управлінський потенціал, зовнішньоекономічний потенціал та ін.) та проводять структурування задля полегшення виокремлення та підрахунку таких складових [1; 4; 6].

З іншого боку, практика господарювання, стратегічного планування та розвитку вимагає визначення та підрахунку потенціалу аграрного підприємства відповідно до забезпечення його стабільного розвитку, конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

В економічній літературі наявні різні підходи до визначення структури економічного потенціалу аграрних підприємств. Більшість дослідників розглядає ресурсну структуру потенціалу з урахуванням різної кількості складових. Відповідно до ресурсної концепції, економічний потенціал аграрних підприємств розглядається

як система ресурсів, що вступають у взаємодію й обумовлюють досягнуті результати.

Особливо за даною концепцією у структурі економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності варто виділяти такі основні елементи [2]:

- технічні ресурси (виробничі потужності та їхні особливості, обладнання, матеріали, що зможуть забезпечити здійснення зовнішньоекономічної діяльності);
- технологічні ресурси (технології, наявних конкурентоспроможних ідей, наукові розробки, які впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності);
- кадрові ресурси (кваліфікаційний, демографічний склад працівників, їхнє прагнення до знань і удосконалення, інтелектуальний капітал, що забезпечують здійснення зовнішньоекономічної діяльності);
- просторові ресурси (наявність виробничих приміщень, території підприємства, комунікацій, можливість розширення, що зможуть забезпечити здійснення зовнішньоекономічної діяльності);
- інформаційні ресурси (кількість і якість інформації, каналів її поширення та ін., які впливають на здійснення та розвиток зовнішньоекономічної діяльності);
- ресурси організаційної структури системи управління (охоплює характер та гнучкість керуючої системи, швидкість проходження керуючих впливів у сфері зовнішньоекономічної діяльності);
- фінансові ресурси (наявність і достатність власного та позикового капіталу, стан активів, ліквідність, наявність кредитних ліній, які впливають на здійснення зовнішньоекономічної діяльності).

Необхідно зазначити, що ресурсний підхід не дає повної характеристики структури економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності. У даному випадку розглядається лише один аспект – ресурси.

Існують також інші підходи до визначення структури економічного потенціалу аграрних підприємств. Насамперед, можна виділити концепція функціонального підходу, яка полягає у тому, що економічний потенціал визначається як сукупність можливостей підприємства забезпечувати свою діяльність в аспекті досягнення цілей виробничо-господарської діяльності. За функціональним підходом, до складу економічного потенціалу входять: виробничий, маркетинговий, інформаційний, техніко-технологічний, організаційний, соціальний та фінансовий потенціали [1].

Дослідивши наукові джерела, щодо визначення категорії економічний потенціал, ми підтримуємо думку Р.Ю. Сіміонов: «...це здатність підприємства створювати, зберігати, розвивати і активно використовувати матеріальні і нематеріальні активи, кадровий ресурс і можливості

бізнес-середовища для забезпечення конкурентоспроможної діяльності на ринку».

Особливий науковий інтерес викликають ті дослідження багатоаспектного аналізу структури економічного потенціалу, де поряд з ресурсним, функціональним й таке інше, розглядаються ще й інші аспекти структури, що дає повніше уявлення про його елементний склад.

Нині найбільш детально та структуровано економічний потенціал підприємства представлений у працях О.С. Федоніна [8], Є.В. Лапіна [6] та А.Е. Воронкової [2]. Зазначені автори виділяють об'єктивні та суб'єктивні складові економічного потенціалу підприємства.

Об'єктивні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД. Вони споживаються і відтворюються у тій чи іншій формі у процесі функціонування. До них належать: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

Суб'єктивні складові пов'язані із суспільною формою їх виявлення. Вони не споживаються, а становлять передумову, загальноекономічний, загальногосподарський соціальний чинник раціонального споживання об'єктивних складових. До суб'єктивних складових належать: науково-технічний потенціал, управлінський потенціал, потенціал організаційної структури управління, маркетинговий потенціал та зовнішньоекономічний потенціал.

О.В. Ареф'єва, Т.В. Харчук, О.С. Федонін із співавторами пропонують визначення процесу формування потенціалу підприємства як процесу ідентифікації та створення спектра підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм для стабільного розвитку та ефективного відтворення. О.В. Ареф'єва, О.С. Федонін виділяють основні підходи до формування економічного потенціалу: системний, маркетинговий, функціональний, відтворювальний, інноваційний, нормативний, комплексний, інтеграційний, динамічний, оптимізаційний, адміністративний, поведінковий, ситуаційний, структурний [1].

Представлені підходи відображають важливу особливість економічного потенціалу, а саме здатність, можливість суб'єктів господарювання на різному рівні суспільного виробництва вирішувати поставлені завдання, економічний потенціал господарюючого суб'єкта є інтегральною оцінкою його потенційних можливостей та їх реалізації для досягнення економічного ефекту, сукупність сприятливих можливостей є головною умовою ефективного перетворення ресурсів на бажаний результат.

Враховуючи проведені дослідження і особливості зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, ми зробили висновок, що у струк-

турі економічного потенціалу аграрного підприємства у сфері ЗЕД варто виділяти три окремі складові – матеріально-речова, соціально-економічна й організаційно-управлінська.

Матеріально-речові складові (потенціал) можна визначити як здатність енергетичних засобів, сільськогосподарських машин і предметів праці виконувати сільськогосподарські роботи у встановлені терміни відповідно до передових агротехнологій. При дослідженні матеріально-речових компонентів економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД, необхідно враховувати їхнє подвійне походження – природне (природний потенціал) та трудове (трудоий). Насамперед, необхідно виділяти компоненти природного потенціалу. Зокрема, можна виділити підсистеми агробіокліматичного потенціалу, що включає потенціал землі, кліматичних умов, біопотенціал рослинництва і тваринництва, техніко-технологічний та фінансовий потенціал. Тому для повнішого використання біогенетичного потенціалу сільськогосподарських культур у процесі виробництва він має узгоджуватися з природно-кліматичним потенціалом шляхом раціонального розміщення виробництва за зонами країни. Матеріально-технічні засоби і ресурси праці, будучи взаємозамінними, динамічними і відтворювальними факторами, в принципі піддаються господарському регулюванню.

Під організаційно-управлінською складовою ми розуміємо ієрархічно впорядковану систему органів управління функціонуванням аграрного підприємства на території області, яка дає можливість реалізувати механізм прийняття рішень, від яких залежить розвиток зовнішньоекономічної діяльності. До цієї складової економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД можна віднести підприємницький, інформаційний та інфраструктурний потенціали. Варто зазначити, що при виході на зовнішній ринок аграрне підприємство потрапляє в умови жорсткої міжнародної конкуренції, а робота у цих умовах потребує використання сучасних методів управління. Особливі вимоги висуваються не тільки до конкурентоспроможності аграрної продукції, що експортуються, а й до творчого використання маркетингових методів: знання особливостей національного законодавства, ділових звичаїв, політичних факторів.

Соціально-економічна складова включає трудовий потенціал, який охоплює як зайняте у даний час населення, так і те, яке готується до праці. Найголовнішою особливістю цієї складової є самовідтворення трудового потенціалу, тобто за чисельністю, статеві-віковою, професійно-кваліфікаційною та освітньою структурою він динамічний і піддається відтворенню. Головним показником використання даного потенціалу є продуктивність праці.

Сучасна зовнішньоекономічна діяльність охоплює різні напрями роботи аграрних підприємств, це – зовнішньоторговельна, інвес-

тиційна, виробнича кооперація у галузі обміну продукцією, інформацією, результатами інтелектуальної діяльності тощо. У зв'язку із цим, на нашу думку, більш розгорнуте та точне визначення структури економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД буде із врахуванням фінансової складової, яка ґрунтується на об'єктивних передумовах – наявності та можливостях залучення фінансових ресурсів для здійснення ЗЕД. Останні можуть бути представлені у формі грошових коштів, коштів у розрахунках і фінансових інвестицій і сформовані за рахунок різних джерел (власного та позикового капіталу) та з використанням різних технологій і механізмів фінансування.

Наступною складовою структури економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД є нематеріальна складова, сформована за рахунок технологічних ресурсів, що визначає наявність на аграрному підприємстві можливостей функціонування та розвитку за рахунок розробки та впровадження відповідних технологій. Її наявність є ключовою передумовою для використання конкурентних стратегій. Впровадження, наприклад, системи «бережливого виробництва» (lean production), управління запасами «точно в термін» (just-in-time), потокових технологій або системи самообслуговування в торгівлі дозволяють, перш за все, реалізувати стратегію низьких витрат за рахунок оптимального розподілу ресурсів.

Використання нематеріальних ресурсів, у свою чергу, зумовлюють необхідність вивчення іншої складової аграрного підприємства – інформаційного потенціалу.

Інформаційна складова економічного потенціалу аграрних підприємств відіграє вирішальну роль у сфері ЗЕД де діє високий конкурентний тиск, а її виділення пов'язано із сучасною тенденцією загальної інформатизації суспільства, коли раціональне використання економічного потенціалу неможливе без адекватного сучасним вимогам інформаційного забезпечення. Змістовне наповнення інформаційного потенціалу пов'язано з можливостями формування збирання, зберігання, обробки (аналізу) та поширення інформаційних ресурсів на підприємстві. Поряд з цим низький рівень інформаційного потенціалу може свідчити про великі майбутні проблеми внаслідок невідворотного технологічного відставання і втрати конкурентоспроможності аграрного підприємства, як на внутрішньому так, і на зовнішньому ринку.

Формування та реалізація економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД має прямий зв'язок із кадровим, організаційним, фінансовим потенціалом, а також можливостями інформаційного забезпечення процесу розробки та впровадження технологій. Раціональне використання його передбачає

поєднання і дотримання оптимальної пропорційності та збалансованості розвитку усіх складових потенціалу за основними параметрами економічного зростання.

Висновок. Розглянуте вище дозволяє дійти висновку, що, як правило, характер структуризації економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності є результатом, поєднаннях у всіх структурних складових економічного потенціалу аграрного підприємства. Визначено, що економічний потенціал аграрних підприємств у сфері ЗЕД доцільно структурувати насамперед з точки зору трьох складових – матеріально-речової, соціально-економічної та організаційно-управлінської, поряд з цим виділяючи фінансову, нематеріальну та інформаційну складові. Оскільки формування економічного потенціалу аграрних підприємств у сфері ЗЕД є складним динамічним процесом, що орієнтований на максимальну взаємодію із зовнішнім середовищем і забезпечення високої якості реалізації, важливим завданням є визначення факторів, що обумовлюють розвиток його елементів і впливають на їхню збалансованість та ефективність використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В. Економічні засади формування потенціалу підприємства / О.В. Ареф'єва, Т.В. Харчук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7(85). – С. 71-76.
2. Воронкова А.Е. Потенціал підприємства як основа його довгострокового розвитку / А.Е. Воронкова, Ю.С. Погорелов // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4(94). – С. 77-82.
3. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства : навчальний посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] / Н.С. Краснокутська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
5. Круш П.В. Методологічні підходи до розкриття сутності категорії «потенціал підприємства» / П.В. Круш, М.О. Зеленська // Теорії мікро-макроекономіки : зб. наук. праць. – 2009. – № 2 – С. 12-18.
6. Лапін Є.В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління [Текст] / Є.В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія : Економіка. – Т. 2. – 2007. – № 1. – С. 63-71.
7. Симионов Р.Ю. Стоимостная оценка экономического потенциала строительного предприятия: подходы и методы // Экон. анализ: теория и практика. – 2007. – № 2. – С. 14-19.
8. Россоха В.В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК [Текст] / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 36-42.
9. Федонін О.С. Потенціал підприємства : формування та оцінка [Текст] : навчальний посібник / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с.